Q. D. B. V.

DISPUTATIO INAUGURALIS MEDICA

DE

MORBIS ENDEMIS,

Quam

INDULTU GRATIOSISSIMÆ FACULTATIS MEDICÆ

In

ALMA PHILYREA

SUB PRÆSIDIO

VIRI

Nobiliſſimi, Excellentiſſimi & Experientiſſimi

DOMINI

CHRISTIANI JOHANNIS Lange/

Phil. & Med. Doctoris, atq; Facult. Med. Aſſeſſoris Graviſſimi,

Patroni atque Studiorum Promotoris Suſpiciendi,

PRO LICENTIA

Summos in Medicina Honores & Privilegia Doctoralia capeſſendi,

Publice ventilandam

Die XIIII Junii, A. C. M DC XCIV.

H. L. Q. C.

exhibet

SAMUEL VEIELIUS, Ulmenſis.

LIPSIÆ, Typis CHRISTOPH. FLEISCHERI.

16

DEO.
TRIN-UNI.
PATRI.
SOSPITATORI.
MODERATORI.
TER. OPTIMO. TER. MAXIMO.
GRATIAS. IMMORTALES. PRO. TOT.
BENEFICIIS.
DEVOTISSIME. AGIT.

PATRIÆ.
ÆSTUMATISSIMÆ.
FELICIA. QVÆVIS.
CALIDIS. VOTIS. ADPRECATUR.
ET. OFFICIA. QVALIACUNQVE.
OBSEQVIOSE. DEFERT.

PARENTI. DILECTISSIMO.

VIRO. MAXIME. REVERENDO.

DOMINO.

ELIÆ. VEIELIO.

DOCTORI. THEOLOGO.

DE. ECCLESIA. ET. SCHOLA.

PATRIA.

BENE. MERITO. ET. MERENTI.

PRO. TANTIS. IN. STUDIA.

PER. SEPTENNIUM. ACADEMICUM. IMPENSIS.

HANC. DISSERTATIONEM.

INAUGURALEM.

IN. TESSERAM. ANIMI. GRATISSIMI.

PIGNORIS. LOCO.

FILIALI. OBSERVANTIA. DICAT.

ET. OMNIS. GENERIS. PROSPERITATEM.

EX. INTIMO. CORDIS. COMPRECATUR.

FILIUS. OBSEQVENTISSIMUS.

SAMUEL. VEIELIUS.

PRÆFATIO.

Si ægros inter ſe conferamus, conſtabit luculenter, plurimos eorum plane diſſimilibus laborare morbis, interdum tamen non paucos etiam ſimili vel eodem affligi malo. Id morborum genus *Hippocrates* olim dixit *σποράδες νούσους*, h. e. ſparſos, oppoſuitque *τοῖς κοινοῖς* ſeu communibus. *a*) Communium autem duas iterum claſſes conſtituit, *b*) quarum una complectitur *ἐπιχωρίους* i. e. morbos regioni cuidam peculiares atque vernaculos, altera *παγκοίνους* ſive omnibus communes, vel etiam *ἐπιδημίους* ſive populares, quos peculiariter VII. Libris expoſuit. *c*) Eandem rem, ſaltem vocibus quibusdam mutatis, *Galenus* quoque tradidit, *d*) ſiquidem *κοινοὶ* Hippocratis, ipſi etiam *πάγκοινοι ἢ πάνδημοι* vocantur, *ἐπιχώριοι* autem *ἔνδημοι ἢ ἐνδήμιοι*, ſed *σποράδες* & *ἐπιδήμιοι* ſignificationem retinuerunt antiquam. *e*)

a) *In Libro de Victu acutorum Sect. III. Edit. Lind. Tom. II. Op. p. 270.* b) *in Tract. de Aere Aquis & Locis Tom. I. p. 331.* c) *Tom. I. p. 653. ſeqq.* d) *Comment. I. in Libr. de Victu acutor. Aphor. 9.* e) *Conf. Gorrai defin. Med. p. 148.*

Secuti poſtmodum plures ſunt Galenum, græcisque terminis in Latinum verſis, dixere morbos Sporadicos, Pandemios, Endemios & Epidemios. *f*) Miſſis jam reliquis, è genere communium hac vice mihi *Endemios* ſelegi, ut thema ſuppeditarent Diſputationis Inauguralis haud ignobile.

Quandoquidem vero hujus materiæ dignitas prolixam poſtulare tractationem videtur, quam tamen inſtituti mei ratio non permittit; Veniam L. B. mihi dabit, ut ſpero, ſi loco ſpeciminis è multis pauca ſaltim recenſeam, qualia forte obviam venerunt. Ita vero me geram in ſequentibus, ut Capite primo Naturam & Varietatem Morborum Endemiorum proferam; Secundo Cauſas illorum examinem; Tertio denique Curandi rationem adjiciam.

Cui meo conatui, ut infinitâ ſuâ Gratiâ clementiſſime adeſſe ac præeſſe velit Æternum Numen, humillimis ſupplicibusque oro ac obteſtor precibus, quo cuncta cedant in Sui Divini Nominis Gloriam, proximique ſalutem.

CAPUT

---

f) Videatur Fernelius de abdit. rer. cauſ. L. II. c. 11. & Sennert. Inſtit. Medic. Lib. II. Part. I. cap. 9.

CAPUT I.
De Natura & Varietate Morborum Endemiorum.

§. I.

QVos vulgo Endemios vel Endemicos, aut etiam Vernaculos, Patriosve aut Nationales vel Regionales atque Gentilitios vocant, morbi ſunt certæ cuidam Regioni admodum familiares, ita ut incolarum plures iis affligantur, & quidem ob cauſam Communem & Indigenam.

§. 2. Nimirum Tria ſunt requiſita ut morbus dicatur *Endemius*. Primum eſt ratione Subjecti, ut multos in eadem urbe vel regione afficiat: alterum ratione Cauſæ, ut ortum ſuum habeat à cauſa quâdam communi, & quidem non aliunde illata, ſed innata: tertium ratione Durationis, ut malum illud perpetuum ſit, aut certe diuturnum, ita ut ad plures annos extendatur.

§. 3. Convenit enim in illo morbus *Epidemicus* cum *Endemio*, quod in utroque plures ſimul eodem corripiantur malo; aſt in hoc differunt, quod *Epidemicus* à Cauſa quadam alienigena & adventitia producatur, & quidem ad tempus ſaltem determinatum: *Endemicus* à Cauſa patria & indigena. Ubi tamen notandum eſt, Cauſam Endemiorum quandoque fuiſſe adventitiam ab initio, poſtmodum vero ubi per plures annos in eodem loco fixa permanet, indigenis non immerito annumerari; ad quemmodum advenæ in ordinem civium recipiuntur, quando in urbe aliqua ſedem fixam ſibi elegerunt, non æque illi, qui certis ſaltem diebus menſibusve inibi commorantur peregrinatores.

§. 4. Res in Exemplis clariſſima erit. Et quandoqui-

doquidem in tanta multitudine facilis contingit confuſio, meum erit, potiora & notatu digniora tantum recenſere hac vice; ita tamen ut Primo loco nominem Affectus Capitis Collique Endemicos: Secundo Pectoris: Tertio Abdominis: Quarto Artuum: ac denique Quinto Totius Corporis, internos externosque.

§. 5. Quod 1. ad Capitis Affectus. Inter eos notiſſima ſe ſiſtit *Plica Polonica*, ſive horridum intricatumque capillitium, cujus Deſcriptionem, Ortum & Progreſſum ſatis docet Epiſtola *D. Laurentii Starnigelii*, Rectoris Academiæ Zamoſcienſis, ad Profeſſores Academiæ Patavinæ Medicos, A. 1599. data. *g)* Nimirum inter Ungariam & Pocutium, provinciam regni Poloniæ, primum A. C. 1287.* iſtiusmodi Cirrhi obſervabantur; paulo poſt per totum regnum Poloniæ divagatum eſt idem malum. Ruſſos itaque, Ungaros Polonosque ab initio, deinceps & alios vicinos longiusque remotos prehendit. *h)*

§. 6. Oculorum vitia, *Ophtalmia*, *Hebetudo viſus*, & *Cæcitas* frequentiſſima ſunt in Maltha, *i)* item in Ægypto & Cairo præcipuè *k)* ubi æſtivo tempore vix decimus quisque immunis eſt à tali ægritudine. Similiter & inter Armenos in Erzero, *l)* ut & in Indiis, ita ut etiam inter navigandum verſus Amboynam, Bandam & Moluccas viſu non pauci priventur. *m)*

§. 7. Peculiaris morbus Peruvianis eſt, potiſſimum circa Portum veterem, faciem enormiter deturpans: Solent enim excreſcentiæ quædam rubicundæ indolentes ad

g) *Vid. Sennert. Praxis L. V. P. III. Sect. II. cap. 9.* * *M. N. C. D. I. A. VI. Obſ. 138.* h) *Jo. Schenck. Lib. I. Obſ. Med. fol. 6.* i) *Thevenot. Itin. Or. Part. I. L. I. c. 5.* k) *Id. P. I. L. II. c. 80.* l) *Tavernier Itin. Part. I. L. I. cap. 2.* m) *Jac. Bontius Lib. II. Hiſt. Nat. & Med. cap. 16.*

ad magnitudinem nucis juglandis, ſicuti reliquo in corpore ita inprimis circa frontem, naſum, genas mentumque prorumpere; atque illæ non ſolum incolis, ſed & advenis infenſæ ſunt admodum. *(n)*

§. 8. *Strumæ* ſive Tumores glandularum inſignes in Collo, pluribus accidunt gentibus. Aſiaticis nempe in Regno Boutan & Tipra; *o)* Europæis in Hiſpania, *p)* Italia, ſcil. in quâdam agri Bergomenſis parte, *q)* & oppido Fabriano, *r)* ut & montium Pirenæorum Alpiumque accolis, & qui Stiriam Carinthiamque inhabitant; *s)* ac denique Tingoeſis in Moſcovia. *t)*

§. 9. E Pectoris morbis II. nominandis, *Phthiſis* ſe offert, ſive Pulmonum Ulcus, frequens in Anglia *, ita ut plures incolarum gregatim regiones Galliæ auſtrales petant, aut ad minimum è fumoſis urbibus in villas confugiant, aëris liberioris captandi ergo: *u)* Idem malum Luſitanis Endemicum aſſerit *Fernelius l. c.* Præ cæteris autem videtur noſtris in terris quaſi domeſticum atque proprium iis, qui mineralia è fodinis eruunt funduntque; *w)* quippe quibus pulmones non modo exulcerantur, ſed & deſiccantur quandoque, non aliter ac ſi in fumo ſuſpenſi aliquandiu fuerint. *x)*

§ 10. *Pleuritis* etiam ſive Inflammatio thoracis

B cum

n) *Hoc in ſe ipſo expertus teſtatur Hier. Benzo Lib. III. Part. VI. Americ. p. 50. & ex eo fortaſſis Jo. Lud.* Gottfried *in Hiſt. Antipod. p. 87.* o) *Tavern. P. II. Lib. III. cap. 15. & 16.* p) *Fernel. de abd. rer. cauſ. L. II. cap. 2.* q) *Hier. Fabr. ab Aquap. P. I. c. 42.* r) *Horat. Augenius de Febr. L. VI. c. 5.* s) *Ortelius ad Tab. 92. it. Furerus Itin. p. 117.* t) *Appendix. ad Belgar. Navigat. Boreal. III. p. 64. in T. I. Nov. Belg.* * *Gvarencier de Angl. flag. paſſim.* u) *Williſius in Pharmac. Rat. Sect. I. cap. 6.* w) *Paracelſus Op. T. I. p. 643. & ſeqq.* x) *Schenck in Epiſt. Barth. Cent. IV. Ep. 72.*

cum febre tuſſique, quibusdam in locis Endemia deprehenditur, quamvis alias Epidemica frequentius eſſe ſoleat. Ita enim in nova Hiſpania *y)* Mexicani maxime huic affectui ſunt obnoxii, ut plures eo jugulentur: ſive aëris vitio, ſeu pravæ conſuetudinis culpa, prout inferius declarabo.

§. 11. Sed III. Abdominis morbi quoq; notari merentur. Qui circa lacum Thraſimenum habitant in Italia, *Tumores* patiuntur vel *Hepatis*, vel *Lienis*, vel reliquarum partium naturalium. *z)* In Indiis autem *Oppilationes* illæ *hypochondriacæ* adeo frequentes ſunt, ut inter morbos populares nulli magis dominentur, pluresque è medio tollant. *a)*

§. 12. Nec infrequentia inibi ſunt Inteſtinorum vitia; *Colica* nempe, cujus quatuor ſpecies, ſub quibus Vomitus etiam atque Cholera comprehenduntur, Portugalenſibus Mordechin dictas, recenſet *Thevenot: b)* item Alvi fluxus, & Dyſenteria. *c)*

§. 13. *Nephritis* autem, ſive Inflammatio Renum doloroſa, ut & eorundem atque Veſicæ *Calculus* in Franconia * & Auſtria *d)* potius, cæterisque regionibus circa Danubium ſitis *e)* graſſantur, nec non in Italia, ſiquidem id ipſum de Civitate Anxur, quæ hodie Tarracina vocatur, aperte aſſerit *Augenius* loc. cit. Quid? quod & in vicina Thurin-

---

y) Gottfried *Hiſt. Antip. Part. III. p. 608. & 610.* z) *Hor. Augen. de Febr. L. VI. c. 5.* a) *Gv. Piſo Hiſt. Nat. & Med. L. II. c. 6. Bontius L. II. c. 7. & 11.* b) *Itinerar. Part. III. Lib. II. c. 10.* c) *Piſo L. II. c. 9. & 12. Bont. L. II. c 3. Lindſchottus Ind. Or. Part. II. c. 34.* * *Libavius in Ciſt. Med. Hornungi Ep. 38.* d) *Joh. Jac.* Waldſchmidt *Inſtit. Medic. Rat. L. II. c. 2.* e) *Jo. Hisk. Cardilucius in offic. Sanit. cap. 143. p. 614.*

Thuringia Miſniaque ipsâ ſic ſatis frequentes occurrunt hujusmodi affectus, ita ut non tantum plerisque ſenibus familiares, ſed & recens natis quandoque infenſi deprehendantur.

§. 14. Huc etiam *Herniæ* referendæ ſunt, quæ itidem nationes quasdam præ aliis affligunt: & ſpeciatim quidem *Sarcocele* ſive Hernia teſticulorum carnoſa in Ægypto *f*) vulgaris eſt admodum, non minus quam *Hydrocele* ſive ſcroti aquoſus tumor; *g*) alias & in Narbonenſi *h*) Gallia non rarus.

§. 15. Tranſeo ad IV. Claſſem morborum Endemicorum, qui artus potisſimum afficiunt, ac inter eos primo loco *Arthritidem* nomino, ſive articulorum dolores atque tumores in Podagra, Gonagra, Chiragra &c. perquam familiarem Rheni accolis, *i*) Auſtriacis, *k*) Hungaris, *l*) Neapolitanis *m*) aliisque vini quotidiano potui aſſvetis.

§. 16. Sed minus vulgare malum eſt, quod in oppido D. Thomæ ad littus Coromandel à *Lindſchotto n*) annotatum legimus, incolas videlicet utriusque ſexus pede alterutro naſci craſſo, velut elephantis. Nec dubium eſt, quin in vicina Malabar ſimiles deprehendantur homines, ſiquidem & in Cochin talem conſpexit *Thevenot*. *o*)

§. 17. Ad Extremorum vitia referendi quoque ſunt *Perniones*, ſive Dolores, Tumores & Exulcerationes à

 frigore

f) *Theven. P. II. L. I. c. 9.* g) *Id. P. I. L. II. c. 80.* h) *Fern. l. c.* i) *M. N. C. D. I. A. II. Obſ. 39. Jo. Dolæus Encyclop. M. Th. Pr. L. III. c. 14. §. 10.* k) *Gregor. Horſtius Append. ad L. II. P. II. Tr. de Scorb. Sect. I. §. 5.* l) *M. N. C. D. I. A. II. Obſ. 28. Dolæus l. c.* m) *M. N. C. D. I. A. VI. Obſ. 138.* n) *Ind. Orient. T. II. cap. 15. & ex eo Adam. Olearius Comment. in Mandelsloh Itiner. Orient. L. III. p. 196.* o) *Part. III. Lib. II. cap. 1.*

frigore contractæ, Zonam frigidam inhabitantibus ſolennes, ita ut in Ruſſia *p*) non rarum ſit, digitos manuum pedumque, aures ac naſum ab aëris iſta inclementia tolli.

§. 18. Supereſt ut V. Morbos Totius etiam attingam, è quibus febrium varia genera prolixe recenſere poſſem, ſed ea lubens prætereo brevitatis amans. Et hæreo certè, an non *Peſtis* ipſa dici queat Turcis in Cairo & Byzantio *q*) Endemia, quanquam id contra *Herculem Saxoniam* ſtrenuè impugnet *Sennertus*: *r*) Quid enim impedit, quo minus morbus aliis Endemius, aliis Epidemicus etiam ſit?

§. 19. Recenſendus hoc in loco etiam videtur Sudor Anglicus, quem pro Endemio habet *Willis*, *s*) eumque ortum affirmat An. 1485. circa initium menſis Auguſti, duraſſe usque ad finem Octobris, poſt ſpatio 66. annorum quater rediiſſe, videlicet A. 1506. 1507. 1528. 1551. & vix unquam ultra ſex menſes deſæviiſſe, atque hoc ſeculo currente non amplius conſpici. Verum ex ipſa hujus morbi deſcriptione *t*) ſatis apparet, potius Epidemicis, quam Endemiis eum eſſe annumerandum. Nam & *Hippocrati* jam olim nota *u*) atque ab eodem Epidemicis annumerata fuit febris ſudatoria, quam ὑδρωπύρετον nonnulli dixerunt. *x*) Et inter alios teſtatur *Fernelius*, eandem Luem in omnem inferiorem Germaniam, Galliam Belgiumque pervagatam ſimiliter. *y*)

§. 20. Ejusdem conditionis eſt morbus Hungaricus,

p) *Ad. Olear. Itin. Perſic. Lib. III. c. 2.* q) *Hercules Saxonia Lib. de Phœnigmis Sect. II. cap. 1. & 2.* r) *Inſtit. Med. L. II. P. I. c. 11. & de Febr. L. IV. c. 1.* s) *Pharm. Rat. P. I. Sect. V. c. 3.* t) *Sennert. de Febr. L. IV. c. 15.* u) *Hipp. in Prædict. l. 7. & Coac. Prænot. IV.* x) *Fernel. L. II. c. 11. de abd. rer. cauſ. p. 198.* (y) *Id. c. 12. p. 213.*

cus, quem Ann. 1566. maximè obſervarunt, *a*) ſcil. in Hungarica Maximiliani ſecundi expeditione contra Turcam. Certe iſta febris peſtilentis ſpecies ab eo tempore ſæpius aliis etiam in locis graſſata eſt Epidemicè, e. g. in tractu Würtenbergico A. 1611. & 1620. *b*) & Ingolſtadii A. 1632. 1633. & 1634. quo tandem in ipſam atrociſſimam peſtem converſa eſt. *c*)

§. 21. De cætero *Febres Ardentes* omnis generis in Indiis *d*) eſſe quotidianas non miror. *Purpuratas* autem hic Lipſiæ pro Endemiis haberi, quid obſtat, cum ab A. C. 1652. & quod excurrit, *e*) quo primum apparuerunt, plures quotannis, præcipue puerperas affligant vel etiam è medio tollant.

§. 22. Eſt autem *Scorbutus*, quem in Purpura communiter accuſant, regionibus ſeptentrionalibus *f*) maris Balthici accolis, iisque qui Germanico adjacent Oceano, Flandriæ, Brabantiæ, Zelandiæ, Hollandiæ, Friſiæ, Daniæ, Norvvegiæ, Sveciæ, Curlandiæ, *g*) Pomeraniæ, Weſtphaliæ finitimisq; populis malum Endemium & vernaculum, imo & hodie in Miſnia, Bohemia, Moravia, Sileſia, Borusſia, Hasſiaque non raro reperitur.

§ 23. Affinis huic malo eſt *Lues Indica*, quæ *Miá* a Braſilianis appellatur: *h*) Aſiaticis, *i*) Afris *k*), & Americanis

a) *Senn. de Febr L. IV. c. 14.* b) *Gabelchoverus Cent. V. obſ. Cur. I. II. & ſeqq.* c) *Höferus Herc. Medic. L. VI. cap. 2.* d) *Lintſch. Ind. Or. II. c. 34.* e) *Welſchii Diſſ. de novo Puerperar. morbo ipſis dicto* der Frieſel. f) *Sennert. Pr. L. III. P. V. Sect II. c. 1.* g) *Roſin. Lentilius Mercur. Curl.* h) *Piſo Hiſt. Nat. L. II. c. 16.* i) *In China Lintſch. Ind. Or. P. IV. p. 67. Inſula Amboyna & Moluccis Bont. H. N L. II. c. 19. Java majore Franc. Draco Addit. I. ad P. VIII Americ. p 18. Goa, Mandelsl. Itin. Or. L. II. c. 5 it. Lintſch. Ind. Or. P. II. c. 34. in Perſia, ubi peculiari nomine Schemet Kaſchi ab urbe*

canis *l*) indigena. Inde vero ab Hiſpanis militibus *m*) cum Chriſtophoro Columbo ex India occidentali redeuntibus A. 1493. vel 1494. in Europam allata eſt. Cum enim eo tempore Carolus VIII. Galliarum Rex Neapolin obſideret, in qua ſtipendia faciebant milites jam dicti, ob annonæ caritatem, gentem inutilem, ſcorta ab illis infecta, & formoſisſima quidem, clam ex urbe expulerunt, ut corrumperent hoſtem, atq; ita factum eſt, ut infrenes juvenes cum iis coëuntes ſimili afficerentur malo; cui poſtmodum *Neapolitani* nomen; à Gallis autem cum in Germaniam diſſeminaretur, morbus eodem jure *Gallicus* dictus fuit.

§. 24. Non disſimilis *Arabum* eſt *Lepra*, Græcis *Elephantiaſis* dicta, de qua *Lucret.* L. VI.

Eſt Elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur, Ægypto in media, neque præterea unquam.

Verum tranſiit & hoc malum ad Italos temporibus Pompeji Magni, uti teſtatur Plinius: *n*) poſtmodum *o*) ad Hiſpanos quoque ac Gallos, *p*) imò & Germanos: *q*) quanquam his noſtris in terris tantos progreſſus non faciat, ut

urbe Kaſchan dicitur; Olear. Itin. Perſ. L. V. c. 7. k) *In Congo, ubi Chitangas appellatur, Auguſt. Casſiodorus. Deſcr. Cong. L. II. c. 7.* l) *in Florida, Americ. P. II. Tab. 20. Puna & Portu Veteri, Americ. P. VI. c. 19.* m) *Nic. Monardus Simplic. Medicam. Hiſt. Cap. XX. Gabriel Fallopius Tr. de Morb. Gallic. c. 1.* n) *Nat. Hiſt. L. XXVI. c. 1.* o) *Pareus Chirurg. L. XIX. c. 6.* p) *In plerisque enim Vaſconiæ locis præcipue apud Bigerrones & Benearnenſes frequentisſimum eſſe ſcribit Merula Coſm. P. II. L. III. c. 38. p. 446.* q) *ſuo tempore Endemium & peculiarem Germaniæ morbum aſſerit Roder. à Fonſeca T. I. Conſult. 66 & Bavaris potisſimum infenſum teſtatur Jo. Joach. Becherus in Phyſic. ſubterr. L. I. Sect. V. c. 1. n. 34.*

ut in Africa, *r*) vel etiam in Indiis, *s*) & ſpeciatim in Java. *t*)

§. 25. Vermes autem naſci in corporis partibus carnoſis quasdam apud gentes rarum non eſt. Eos Arabes, præcipuè Avicenna, *Venam Medinenſem* Arabiæ appellarunt, ſcil. quod plurimum quidem generetur in Medina, quanquam etiam in terra Coraſceni & Ægypto multiplicetur. *u*) Hodie non minus in Inſula Ormo, *w*) it. in Gamron, *x*) & Laar, *y*) apud Perſas notantur: imo & apud Afros in Gvinea, *z*) potisſimum caſtello Naſſoviæ. *a*) Rectius proinde *Dracunculos* nominabimus, quod Vermium genus aliis etiam in animalibus plantisque obſervatur. *b*)

§. 26. Magis adhuc periculoſus eſt *ſerpentum & Viperarum morſus*. Quanquam enim omnibus eadem non ſit virulentia, *c*) quod de Melitenſibus, à S. Pauli naufrafragio innoxiis, *d*) perhibetur; nutrit tamen illos humani generis hoſtes hinc inde tellus, *e*) ita ut præter Aſiam, *f*) Afri-

---

r) *Pareus l.c.* s) *Eſt Impetiginis Indicæ ſpecies, quam Incolæ Courap indigitant, quæque ſæpius in Elephantiaſin tranſit. Bont. H. N. & M. L II. c. 17.* t) *Differt. Epiſtolic. Jo. Chr. Menzelii ad Cleyer ſub Præſid B. Albini de Elephantiaſi Javæ nova.* u) *Avic. L. III. Fen. III. Tr. II. c. 21.* w) *Lindſch. Ind Or. T. II. c. 6. p 28. 29.* x) *Theven. P. II. L. III. c. 5. p. 200.* y) *Id. l cit. cap. 4. p. 193. it. Mandelsl. Itin. Or. L. I. c. 6.* z) *Geo. Hier. Velſchius Exercit. de Vena Medin. c. 1. p. 39 & cap. 12. p. 314. ſeqq.* a) *Sam. Braun Ind. Or. T I. App. Itin. 3 p. 25 & 33.* b) *Velſch. l. cit cap. 5. p. 134 ſeq.* c) *Dapper. Deſcr. Afric. p 351. Amer. L. II. c. 16. Velſch. de Ven. Med. c. 8. p. 215.* d) *Id. l c & Thev. P. I. L. I. c. 5.* e) *Viperæ inveniuntur in Aſia, it. in Indiis, Hiſpania Italia &c. Jo. Jonſtonus H N. de Serp. L. I. Tit. II. cap. 1. artic. 1.* f) *Thev. P. III. L II. c. 9. Mandelsl. L. I. c. 17. Robert. Knox. Deſcr. Ceyl. L. III. c. 11. O. Dapp. Deſcr. Aſſyr. p. 210.*

Africam, *g)* & Americam, *h)* Europa *i)* quoque noſtra iisdem non careat.

§. 27. Et quemadmodum *k)* Amyclas in Italia deletas à ſerpentibus, ita late deſertam regionem citra Cynamolgos Æthiopas, à *ſcorpionibus* & *ſolpugis*, extincta gente, narrat *Plinius*, *l)* *ſcorpionem* vero dirum animal Africæ, *m)* in Italiam ſæpius quæſtus cauſa illatum à Pſyllis, ibidem deprehendi quidem, attamen rariorem ac fere innocuum, ſed intra Siculi cœli regionem vivere nequiviſſe. *n)* his temporibus notatur etiam in Aſia, ſcilicet Amadabat, & potisſimum in India, Java majore, nec non in Perſia, *o)* inprimis circa urbem Kaſchan, ſatis frequens ac perniciosſus.

§. 28. Eodem hoc in loco *Tarantulas* quoque obſervare licet, *p)* quæ aliâs in Sicilia, Italia, Calabria, & Apulia,

g) *Ind. Or. T. I. c. 10. O. Dapp. l. c. In Africa prææltas induunt ocreas agricolæ, ne à ſerpentibus, qui ibi copioſi, appetantur. Jonſt. de Serp. L. I. Tit. I. p. 6. ſic in Numidia morſibus eorum venenoſis quotannis plurimos mori, ex Leone Afric. refert idem l. c.* h) *in Batavia nova O. Dapp. Deſcr. Amer. L. II. c. 3.* i) *in Hiſpania; Ita enim quædam ejus Inſula ob ſerpentum frequentiam Ophiuſa ſive Colubraria dicta, inhabitabilis facta eſt, referente Plin. H. N. L. III. c. 5. In Galliâ quoque occurrere concludi poteſt ex experim. D. Charas, quæ recenſ. in Act. Philoſ. Angl. menſ. Dec. 1669. in Italiâ; Theſſalia enim in tantum abundat ſerpentibus, ut niſi à ciconiis vorarentur, incolas ſedibus pellerent. It. in Lombard. & agro Ferrar. multæ ſpecies inveniuntur teſt. Scalig. Jonſt. l. c. in Helvetia; it. in locis Septentr. ib. & ſpeciatim in Norwegia viſi ſunt ab Olao Magno. Jonſt. L. I. T. II. c. 1. p. 23.* k) *Cives Oppidi S. Viti in monte Apuliæ Gargano alio migrare coëgerunt ſerpentes, ut ap. Leandr. leg. Jonſt. H. N. de Serp. L. I. Tit. I. p. 6.* l) *Nat. Hiſt. L. VIII. c. 29.* m) *Id. L. V. c. 7.* n) *Id. L. XI. c. 25.* o) *O. Dapp. Deſcr. Ind. p. 239.* p) *Olear. Itin. Perſ. L. IV. c. 35. p. 495.*

pulia, (*q*) potiſſimum prope Tarentum, unde nomen ſuum ſortitæ ſunt, valde ſæviunt: ita ut ab earum puncturis varii atque mirabiles effectus producantur, in aliis curſus continuus, in aliis ploratus, clamores, in quibusdam ſomnus profundior, *r*) item in aliis ſaltationes aliaque delirantis Phantaſiæ genera. *s*)

§. 29. Denique *animalcula pulicibus* non diſſimilia commemoranda veniunt, quæ Americæ incolas pariter atque advenas mire vexant. In Hiſpaniola nominantur *Nigua*, Braſilianis *Can*, vel etiam *Attun*, aut *Tunga*, à Luſitanis *Bicchios*. Vivunt autem illa in pulvere & ſordibus, unde proſilientes ſub ungvibus manuum pedumve ſe occultant, atque carni ulterius inſinuant, ſangvinemque asſugunt, in principio quidem ſine manifeſto doloris ſenſu, tum vero pruriginem excitant non levem, ac niſi confeſtim educantur, piſi magnitudinem acquirunt, ſummoque cum dolore extrahuntur. Imò ſi nimium increverit malum, membra reſcindere oportet affecta, quod & primum advenientibus Hiſpanis, utpote hujus rei tam periculoſæ tum temporis adhuc ignaris accidit, & etiam hodie Numidiis, Hiſpanorum mancipiis, cum nudis pedibus communiter incedant, omni die contingit. *t*)

§. 30. Sufficiant hæc; quanquam longe plurima hic commemorari poſſent exempla: nam & pauca modo recenſita intentioni meæ ſatisfacere videntur, cum in animo habeam non inveſtigare numerum Endemiorum, qui hactenus obſervati fuerunt, ſed Naturam potius, Cauſasque illorum, de quibus in Capite ſequenti.

 CAPUT

q) *Id. l. c. p. 496.* r) *Ibid.* s) *Athanas. Kircherus Art. Magnet. L. III. P. VIII. c. 2.* t) *Americ. Part. III. cap. 31. P. IV. ſive Benzo. L. I. Novæ orb. nov. Hiſt. c. 29. p. 133. ſeqq. & Dionyſius Carli Miſſionar. Deſcr. Memorab. Itin. ſui L. I. c. 5. ut & Piſon. N. & M. L. V. c. 12.*

CAPUT II.
De Cauſis Endemiorum.

§. I.

Si quis primo loco in *Plicæ Polonicæ* Cauſam inquirere, eosque, qui ex Natione illa de hoc affectu ſcripſerunt, conſulere velit, vix aliam notabit allegari, præter potum Aquarum *a*) fluviatilium, ob glutinoſam ac tenacem materiam, quam vehunt, capillos ad hunc modum implicantium. Nam & exinde Plica videtur dicta **Weichſel-Zopf**/ quod ex Viſtula fluvio, (**Weichſel**) hujusque brachiis ad Ruſſiam rubram, & Pocutii atque Hungariæ confinia extenſis, originem duxerit; quanquam non diffitear, ſucceſſu temporis id malum inſigniter auctum eſſe, ac propagatum in liberos, vel per traducem, vel ſolius imaginationis *b*) maternæ viribus.

§. 2. Aliæ ſunt Cauſæ *Ophthalmiæ, Cœcitatis*, ſimiliumque Viſus læſionum. Etenim quod vulgo aſſerunt, excellens ſenſile lædit ſuum ſenſorium, id oculi maxime ſentiunt, à candore nivis, arenæ, vel aquarum radios ſolares fortius reflectentium. Qui à nivibus occœcantur, appellantur **Schneeblind**/ quale quid non paucis cum *Jo. Baptiſt. Tavernier* c) circa Erzeron iter facientibus contigit. Pariter à terra candida in Inſula Maltha *d*) oculi continuò dolent plerisque, & in Ægypto *e*) cœci numeroſisſimi ſunt, partim ob Solis Ardorem, partim ob Sabuli à vento elevati copiam. Nec dubium eſt, quin aſpectus undarum marinarum à Solis fulgore reſplendentium navigantibus exi-

ſtat

a) *Videatur Stanislaus Solsky in Geom. & Architecton. Pol. Occup. 3. Sect: 2.* b) *J. Abr. à Gehema in literis ad Corn. Bontekoë de Plic. Polon.* c) *Itin. Perſ. Lib. I. c. 2.* d) *Theven. It. Or. P. I. c. 5.* e) *Id. P. II. c. 80.*

ſtat nocivus; quamvis & Victus ratio, ſcil. Oryzæ calidæ quotidianus eſus, ſuam conferre ſymbolam queat, uti *Bontius f)* experientia edoctus aſſerit, ad quem modum equi largiore avenâ enutriti occœcantur frequentius, daß ſie ſich blind freſſen.

§. 3. Unde vero Excreſcentiæ illæ, quas Americani, præſertim in Portu Veteri, geſtant copioſas in vultu ac reliquo corpore, non æque traditum ab Autoribus reperio. Satis probabile tamen videtur, naſci easdem per modum verrucarum ex impurioribus Aquis, ſiquidem defectu aquarum dulcium laborare hanc terram, & ſæpe fœtentem aſportari teſtatur *Benzo. g)*

§. 4. Ita etiam exploratum eſt certò, *Strumas* in Collo, quas vulgo *Bronchocelen* vocant, iis frequentius accidere, qui alpium *h)* puteos, ſimilesque aquas ut ſic dicam tartareas ac lapideſcentes bibunt. Idem hoc malum Sudetum accolas in Sileſia, in tractu Schmidebergenſi, pago Steinſeiffen alibique non parum torſit, apud quos tamen jam fere deſiit, dum fontibus quibusdam, quos Cauſam ejus eſſe ſenſerunt, nunc abſtinent. *i)*

§. 5. Sed Aeris culpa naſcitur *Phthiſis & Pulmonum contabeſcentia,* qvotiescunque ab Exhalationibus & fuliginibus nocivis,* quas inſpirant, inquinantur. Itaqve Londini non rara ſunt *Pulmonum ulcera* ob Lithanthracum *k)* uſum: metallarii *l)* autem ab effluviis arſenicalibus, antimonialibus, mercurialibus, vitriolicis, alumi-

 noſis

f) *Hiſt. Nat. & Med. L. II. c. 16. & L. 1. Dial. 3.* g) *Americ. Tom. VI. cap. 18.* h) *Varenius Geogr. Gener. p. 202. Mercurialibus aquis præcipue id tribuit Jo. Langius L. I. Epiſt. 43.* i) *J. C. Becmannus Hiſt. Orb. Terr. Cap. IX. Sect. II. de Charact. Ext. gent.* * *Chr. Bennetus Th. tab. Veſtib. Cap. 7. p. 31.* k) *Becm. l. c. p. 357.* l) *Mengring. Diſſ. de morb. Metall.*

noſis ſimilique aura peſtilenti, ſi non enecentur ſubito, lenta nihilominus tabe paulatim conſumuntur; prout vegetabilia quaſi aduri cernimus in ſuperficie terræ, ſi quæ mineralia in ſinu ſuo abſcondant. *m*)

§. 6. Diximus antehac oculorum vitia creberrime oriri ab arena in aërem elevata: nunc & illud adjiciendum eſt, lædi ſimiliter Pulmones atque Pectus, ſi ejusmodi pulvis copioſe inſpiretur. Notum eſt alias in Arabia deſerta locisque vicinis non raro homines etiam à vorticibus ſabuloſis obrui; *n*) quid mirum? ſi alibi *Vomicas pulmonum Peripneumoniam, Pleuritidemque* producat arenoſus aer, quod in Nova Hiſpania, potiſſimum in urbe Mexico, notatum legimus, *o*) præſertim cum æſtus ibidem intenſior corpora deſiccans, & Balneum frigidum intempeſtivum *p*) contribuant plurimum.

§. 7. Porro quæ ſint Cauſæ *Obſtructionum in Epate, Liene, Pancreate, Glandulis Meſaraicis, aliisve partibus*, non difficulter eruere licet, ſi modo advertamus, easdem fieri à tenaci crudoque Humore, cum ſangvine arterioſo ad viſcera delato, inibique hærente atque impacto vel agglutinato. Viſciditas autem illa vel in bile notatur, unde frequentius *Epatis ſcirrhi*, vel in ſero, unde communiter *Glandularum reliquarum obſtructiones* fiunt. Itaque non modo alimentorum, Bilem Pituitamque augentium vitio, ſed & Climatis fervori, humores nimium inſpiſſanti, adſcribendum omnino eſt, quod adeo familiares Indis ejusmodi obſtructiones deprehendantur; inprimis cum potus Spirituum Ardentium, præcipue maledicti *q*) Arac,

m) *Georg. Agricola de Re Metall. L. II. p. 26. &* G. E. Löhneyß *Part. I.* der Bergordnung *pag. 14.* n) *Dion. Carli Itin. L. II. c. 12. & 15.* o) Gottfried *Hiſt. Antip. Part. III. p. 608.* p) *Id. l. c. p. 610.* q) *Bontius L. II. c. 7.*

Arac, quod Chinenſes admixtis Holothuriis *r)* omnino cauſticis parant, interiora fere adurat, ac erodat, ut non raro etiam *Dyſenteria* hinc producatur. *s)*

§. 8. Nihilo feliciores ſunt, qui ad Æſtum compeſcendum nimium abutuntur Refrigerantibus, uti ſunt Melones, *t)* Cucumeres, *u)* Ficus Indicæ, atque ſimilia; ſolet enim *Alvi Fluxus & Dyſenteria* utplurimum ſupervenire, nonnunquam & *Cholera. x)* Idem de *Colica Torminibusque ventris* judicandum: adde Mutationes Tempeſtatum quotidianas, *y)* hos atque plures alios generare morbos, ſiquidem & ſub Æquatore, quam Zonam olim torridam prorſus inhabitabilem credebant, noctes ſatis frigidæ *z)* diurnum ſequuntur æſtum; unde aliter fieri non poteſt, quam ut corpora præ ſudore pene diffluentia, ſi denudata inter dormiendum fuerint, à ſuperveniente nocturno frigore *a)* alterentur inſigniter, quando juxta *Horatium:* Matutina parum cautos jam frigora mordent.

§. 9. *Calculi* & hinc oriundæ *Inflammationis Renum* Cauſa, inter cæteras frequentior eſt potus vini minus laudabilis, materiam calceam cretaceamque vehentis, quod prope *b)* Danubium creſcentibus magis eſt ſolenne quam Rhenanis. A vino autem oriri calculum, ſatis evincit, quod in Perſia, ubi lege interdicitur vini potus, Calcu-

 lus

r) *Id. L. I. Dialog. 3.* s) *Id. L. II. c. 3.* t) *Olear. Itin. Perſ. L. IV. c. 34.* u) *Bontius l. c.* x) *Piſo L. II c. 11.* y) *Linſch. Ind. Or. P. II. cap. 34.* z) *Joſephus de Acoſta in Americ. L. II. c. 9. & 10. è quo fortaſſe Linſchot. Americ. P. IX. L. II. c. 9. & 10. Marggravius de Braſilia Cap. 7. p. 17.* a) *Piſo L. II. c. 4.* b) *Cardiluc in Offic San. Cap. 143. p. 614. id fundo tribuit tartareo, ſiquidem ipſi compertum eſt, ſilices in Danubio repertos, ab aqua ſoloque ita diſpoſitos, ut per calcinationem in veram convertantur calcem vivam, quod in Rheno reperti etiam diutiſſime cremati minime præſtant.*

lus atque Podagra vix ac ne vix quidem notentur, niſi quod Armeni c) quandoque illo affligantur, ſcilicet qui plus vini quam aquæ potant.

§. 10. Unde *Herniæ* in Ægypto naſcantur omnis generis, ad anguriæ magnitudinem & ultra, ſatis expoſuit *Alpinus. d)* Quod enim in genere de Cauſis Endemiorum in Ægypto pronunciat, cum ibi plurimi malo victu utantur, aërisque inæqualitate & venere immoderata, mirum non eſſe, eos quoque in multos morbos incidere; id aptiſſime ad hoc genus *tumoris aquoſi ſcirrhoſive* optime applicari poteſt. Quid enim magis cacochymica reddere poterit corpora, quam cibus piſcium ſalitorum ſemiputridus, Aquæ cœnoſæ potus inſatiabilis, etiam nocturnus ob æſtum illius loci nimium. &c.

§. 11. De *Arthritide* fortaſſis nemo ambigit, eandem Endemicam fieri à potu Vini, & quidem fortioris; quod enim aquoſius eſt, inflammationem adeo doloroſam non facile poterit excitare. Sed de ea modo dictum occaſione Calculi.

§. 12. Quod ad Thomanos craſſipedes, ut ſic dicam, attinet, videtur veroſimillimum, id vitium eſſe conformationis, adeoque non niſi hæreditario Jure, ut ita loquar, tranſire ad liberos. Vulgo equidem tradunt à maledictione illud profectum eſſe, cum ſint poſteri eorum, qui S. Thomam Apoſtolum interfecerint, ſed fabulæ ſuſpicionem habet, monente ſuperius allegato *Becmanno*.

§. 13. Quomodo autem Frigus intenſisſimum, extincto Calore partium nativo, *Perniones* inferat, explicatione non indiget; ſiquidem ipſa etiam vita plurimum inde periclitatur. Ubi enim per plures menſes ne quidem ſol ſpectatur,

c) *Tavern. P. I. L. V. c. 15.* d) *de Medicin. Ægypt. L. I. c. 13. & 14. p. 23. & 26.*

tur, quod in Groenlandia, Nova Zembla & Spitsberga fieri ſolet, ibi certe neceſſum eſt, Aeris inclementiam prorſus intolerabilem fore, prout ſuo damno experti ſunt, quibus loca illa viſitare fuit volupe. *e)*

§. 14. Propero ad Morbos Totius: & circa *Peſtem* quidem Ægypto familiarem velim notari, eam revera naſci, non ex fati, *f)* quod Turcæ ſtatuunt, neceſſitate, ſed ex Cauſis indigenis. Solet enim quotannis ineunte *g)* Septembri menſe invadere populum, atque ſævire tamdiu, donec Junio ſol in Cancri ſignum ingrediatur: vel quod probabilius, quando incrementum Nili paludoſam corrigit putredinem; hoc namque tempore iterum deſinit, teſte ipſo, quanquam hæſitante, *Proſpero Alpino. h)* Interea graſſatur æque lethifer morbus, quem *Demmuige* appellant, notante *Furero, i)* cujus non alia reddi poteſt cauſa, quam quod duo venti pernicioſisſimi certis temporibus exſurgant, quorum alter calidisſimus Oſtrabi nomine, alter Garbini, homines extingvant. Ecquis vero non dixerit Morbum Endemium? cujus Cauſæ manifeſtæ in Aere, Aquis, Locisque ipſis reperiuntur.

§. 15. Eodem jure *Febres Ardentes*, noſtris in terris nonnunquam Epidemicæ, certis regionibus propriæ & Endemiæ ſunt, quatenus, quæ nobis ſaltem aliquando ab injuria tempeſtatum accidit, Cauſa Morbifica, ipſis perpetua eſt. Etenim qui loca inhabitant Fervidiora, non poſſunt non inflammari accedente levisſimo errore, quoniam ab Æſtu nimio, Bilis Humoresque reliqui neceſſario inſpiſſantur & acuuntur. Præ cæteris tamen hic allegari merentur Febres Tymorenſes, *k)* quas patiuntur communiter,

e) *Ind. Or. P. III. p. 190. & ſeq. Rudolf. Capel. Deſcript. Septentrion. paſſim.* f) *Alp. de Med. Ægypt. L. I. c. 5.* g) *Id c. 17.* h) *loc. c. cap. 18.* i) *Itiner. p. 20.* k) *Bontius H. N. & M. L. II. c. 15.*

niter, qui cædendarum Santali arborum gratia in Inſulas Solor & Tymor navigant; nullus enim dubito, quin & ipſe Odor Santali plurimum contribuat, facileque afficiat laborantes ac cædentes ligna duriora, æſtuante Aere, ſiquidem non niſi decem circiter gradibus ab Æquatore verſus meridiem ſitæ ſunt nominatæ Inſulæ.

§. 16. De *Scorbuti* & hinc oriundæ *Purpuræ* Cauſis, non eſt ut plura verba faciam, ſiquidem in hoc fere omnes conſentiunt, qvod ex Acrium, Acidorum, Salſorum aliorumque pravorum alimentorum abuſu, id malum naſcatur. Ita enim legimus pasſim in Hiſtoriis, navigantes in Indiam Orientalem & Americam, vel quæcunque loca diſſita, *l*) ſi Aqua deſtituantur dulci, Alimentisque laudabilibus, ilico infeſtari Scorbuto. Multiplicatur autem inſigniter hoc malum per propagationem in liberos; nec imbecillis aquilam generat columba: inprimis quando Mores etiam Parentum & prava vivendi Ratio; ſive neglecta Diætæ Cura in Poſteros inſimul transferuntur.

§. 17. Magis id manifeſtum eſt in *Lue, quam vocant Veneream.* Etenim ab initio enata fuit procul dubio inter Gentes omnino brutales, per laſciviam inexplebilem, ad quam naturâ propendent, juvante Aromatum inibi creſcentium uſu immoderato. Tranſiit poſtea hoc morbi genus per Contagium ad alias etiam nationes, ubi promiſcue alios quidem inſontes, alios ſua etiam culpa inficit.

§. 18. Verum *Elephantiaſis* à victu illaudabili minusque conſueto *m*) potius oriri videtur, atque ideo pauperes magis excruciat. Speciatim ab eſu carnis aſininæ illam produci teſtantur *Galenus*, *n*) *Avicenna o*) & *Ballonius*;

l) *Amer. IX. Addit. pag. 16, 17. Ind. Or. P. III. p. 210.* m) *Alpin. de Med. Ægypt. L. I. c. 14. p. 25. b.* n) *Lib. I. de Facult. Aliment.* o) *Fen. III. IV, Tr. III. c. 1.*

nius; p) & noviſſime obſervavit *Hunerwolffius q)* ſenem plebejum continuato eſu Cricetorum è terra effoſſorum abominabilem iſtam paſſionem expertum eſſe.

§. 19. De *Dracunculis* puto veroſimillimum, eorum Seminium vel cum aquæ potu deglutiri, vel etiam inſenſibiliter per cutis poros admitti. Suppono tanquam notiſſimum, ſub Æquatore *r)* aliisque in locis calidioribus aquas ſcatere vermibus omnis generis, quatenus a radiis ſolaribus magis foventur & conſervantur, quam in locis frigidioribus: quid impedit ê ſitientibus, dum aqvam avidius hauriunt, inopinato aſſumi. Adde conſvetudinem dormiendi ſolennem in aquis, *s)* nec deerit occaſio, qua ſe inſinuare *Dracunculi* poterunt in corpus.

§. 20. Quid præterea hominibus à progenie iſtiusmodi verminoſa mali accidat, prolixe jam declarare non vacat; nec opus eſt, ut in *Morſus Serpentum, Scorpionum & Tarantularum Ictus* inquiram ſolicitè, cum ea omnia per ſe ſint clara. Et quemadmodum nulla eſt herba, quæ non peculiare genus inſectorum nutriat; ita nec malè ad cauſas morborum Endemiorum refertur, ſi quæ terra ſingularia parit animalia, hominum ſanitati adverſa.

§. 21. Sed ut omnia in *ſummam* contraham, quæ in hoc capite dicta ſunt de *Ortu Endemiorum.* Inſcribitur ab *Hippocrate* Liber *de Aere, Aquis & Locis*, quo eandem hanc materiam pertractavit: nec mihi adeo erit difficile, ad enumeratas *Tres Claſſes,* tanquam potiores, cætera referre huc pertinentia.

§. 22. Nimirum *Primò Aeris* culpa producuntur Ægritudines variæ, quatenus vel nimium æſtuat, vel è contrario

p) *Lib. II. Ephem. p. 187.* q) *M. N. C. Dec. II. Ann. VIII. Obſ. 16.* r) *Americ. P. III. c. 4. Dionyſ. Carli L. I. c. 4. Piſo H. N. L. II. 16.* s) *Linſch. Ind. Or. P. II. cap. 6.*

trario nimium friget, vel etiam per vices utramque ſuſtinet alterationem, ſive mutationem quotidianam. Et hæc quidem ſub Æquatore notari omnino meretur, quanquam interdiu æſtus ordinarie ſit intenſisſimus, ſub Tropicis calor itidem maximus furit, admittit tamen ſuas in anno viciſſitudines: ſed qui verſus utrumque Polum magis declinant, frigore vehementisſimo exanimantur pene. Itaque à quibus ſol longisſime abeſt, morbos patiuntur à frigore: quibus autem verticalis eſt, ii æſtu potius laborant, aut etiam intemperie variâ, ſi æſtum frigus excipiat ſubitaneum.

§. 23. Adhæc ab Exhalationibus Putridis, Fuliginoſis, Virulentis, Arſenicalibus atque ſimilibus aeris puritas nonnunquam depravatur; unde neceſſario alia erit conditio eorum, qui montes, alia qui valles, & paludoſa inhabitant. Sed de his dicendum, ubi de locorum diverſitate ſermo erit.

§. 24. *Secundò Aquarum* culpâ naſcuntur morbi, quotiescunque illæ à naturali ſtatu declinant ob admixta varia heterogenea; uti ſunt Sal, Bitumen, Effluvia putrida, Seminium Verminoſum atqve ſimilia, qvalia fortaſſis aut fundus Putei, aut Fluminis Alveus ſuppeditat. Nocent autem ſicuti externo uſu, ita maxime uſu interno pro potu ordinario.

§. 25. Sed *Tertio ipſius Loci* culpâ generantur Endemii, ſi terra vel nimium Humida ac paludoſa, uti modo dictum, aut ſi Arenoſa ac ſitiens ſit admodum: item ſi a Mineralium inibi naſcentium admiſtione corrumpatur.

§. 26. Spectant ad hanc tertiam claſſem etiam incolarum vitia, damnumque ab Inſectis certorum locorum illatum. Errores ſane in victu, quibusdam gentibus

bus proprii,ad morborum productionem non parum conſerunt. Dictum jam antehac fuit, quid Cibus valeat nimium Refrigerans, aut plus juſto Aromatiſatus, exceſſive Salitus, aut Incraſſans admodum Crudusve ac ſemiputridus. Idem de Potu judicandum, non aquæ, cujus jam jam mentio facta eſt, ſed vini, acrioris præcipue, atque ſpirituum ardentium.

§. 27. Nec minus improbanda eſt prava quorundam conſvetudo, v. g. Balnei frigidi: aut intempeſtiva familiaritas in converſatione, unde Morbi Contagioſi maxime multiplicantur. Ne dicam infelici connubio mala hæreditaria derivari ad poſteros.

§. 28. Denique *Locus Culpa* non caret, ſi abundet Inſectis. Præterquam enim, quod generationi eorum commodum præbeat nidum, neceſſum eſt ut de convenienti pabulo iisdem proſpiciat, quo conſervari queant. Sed jam ſatis de Cauſis Endemiorum dicta arbitror, ſupereſt, ut de Cura qvædam adhuc ſubjiciam.

Caput III.
De Cura Endemiorum.

§. 1.

Antequam ad ſpecialem curationem morborum ſuperius commemoratorum deveniam, non abs re fore arbitror, ſi quædam præmittam generaliora; præſertim cum manifeſtum ſit, dependere hujusmodi affectus à cauſa quadam communi, quâ remotâ Endemii non amplius tales eſſe poterunt.

§. 2. Cauſæ vero in præcedaneo capite recenſitæ non unius ſunt generis, ſed aliæ dependent ex inevitabili quadam neceſſitate, aliæ ab arbitrio humano & voluntate

cujuscunque libera. Vix evitari poſſunt, quæ climatis, aeris, aut ſoli culpa fiunt: aſt ex errore diætæ, cibi potusque vitio, prava conſvetudine vel converſatione quæ accidunt, minus difficulter declinantur.

§. 3. Qvod ſi proinde malum aliquod cum ipſo loco arctiſſime connexum ſit ac inſeparabile, unicum ſupereſt conſilium, ſi fieri poteſt, ut locum mutemus: ubi hoc non licet, danda eſt opera, partim ut præſervemus corpus ac defendamus ab injuriis externis, partim ut ſuccurramus etiam ſtrenuè, ſi jam jam mali quis habeat ex illato damno.

§. 4. Circa loci mutationem & hoc adjiciendum eſt, eam equidem non omnem ilico morbi curam abſolvere, interim tamen eandem facilitare inſigniter, aut ad minimum præſervare hominem, ne porro à ſimili corripiatur malo. Circa præſervationem autem & curationem reliquam adhuc & illud addo, me data opera in ſequentibus non tradere ſingulorum morborum Prophylaxin aut Therapiam Methodicam, ſiquidem is labor alieniſſimus à mea intentione foret; ſed in eo acquieſcam, ſi adverſus Morbum Endemicum, remedium ſimile vernaculum, præſervativum, aut curativum, inibi vel natum vel uſitatum ſaltem ac crebrius expertum invenero.

§. 5. In *Plica* igitur *Polonica*, irrito *a*) uſu venæſectionis atque purgantium tandem remedium inventum eſt indigenum in Lycopodio ſive Muſco clavato, hinc etiam Plicaria dicto. Nam & interne in potu ordinario, ut & externe in ungventis, vel capitis lotione adhibitum, egregium præſtitit auxilium. *b*) Huic nullatenus cedunt Mercurialia usque ad ſalivationem præſcripta, quæ à *Fon-*

ſeca

---

a) *M. N. C. Dec. I. Ann. VI. Obſ. 138.* b) *Dec. I. Ann. II. Obſ. 52.*

ſeca c) primum commendata, poſtmodum à *Bernhard. à Berniz* reiterato experimento approbata fuerunt. *d)*

§. 6. Ubi *Oculorum Vitia* dominantur, ibi non minus circa præcautionem quam curam ſolliciti ſunt homines. De Melitæis Equitibus conſtat, eos viridibus vitris ſive perſpicillis ſuos cuſtodire oculos, *e)* ne à terræ candidioris nitore lædantur: & qui tempore hyberno inter nives iter faciunt, eodem modo ſe defendunt prætextis è nigro ſerico velaminibus, aut mitris lana caprina propendente exornatis. *f)* Nec leve ſentiunt levamen, ſi aqua ſæpius algida oculi laventur largiter, *g)* aut inter cibandum jecur Lamiæ piſcis ſumant, *h)* aut ejus liquorem oculis inſtillent. *i)*

§. 7. Adverſus Excreſcentias in Facie pendulas, non alio quidem opus eſt præſidio, niſi quod filo circumducto ligatura fiat, *k)* quotidie coarctanda magis, donec deſiccentur denegato nutrimento, ac decidant; ita enim levi negotio tolluntur, paucos intra dies, etiam absque dolore, ſi modo nodus nectatur non nimis fortiter, ſed pedetentim.

§. 8. A *Strumis* autem optime præſervantur corpora, ſi ab aquæ potu abſtineant, ſiqvidem notarunt in Carinthia *l)* opulentiores, & qvi lautius victitant, potuqve generoſiore vini aut cereviſiæ utuntur, rarius eo malo infeſtari, qvod alias incolis freqventiſſimum eſt, ita ut fere pro ſingulari ornamento corporis ab iis habeatur.

§. 9. Qvi *Phthiſin* metuunt, ubi à fuliginibus &

c) *Lib. I. Conſult. I.* d) *M. N. C. alleg. l. Obſ. 52.* e) *Theven. P. I L. I. c. 5.* f) *Tavern. L. I. C. 2.* g) *Alpin. de Medicin. Ægypt. L I. c. 14.* h) *Piſo L. II c. 3.* i) *Bontius L. II. c. 16.* k) *Benz: in Americ. P. VI. p. 50.* l) *Ed. Brown. Itiner. in Suppl. I. Act. Erud. p. 34.*

exhalationibus acrioribus aer infectus eſt, optime ſibi conſulunt, ſi domicilium ſuum cum aura liberiore ac puriore permutent. Qvanqvam enim fruſtra id fiat, cum malum jam inveteratum ſit, circa principium tamen, anteqvam profundiores radices morbus agat, non improbandum. Atque ideo nec miror, qvod aliqvi ſepulchra potius qvam ſanitatem invenerint ruri, alii ad urbem confugerint tanqvam ad Aſylum, cum tamen inſtar Barathri à non paucis metuatur. *m*)

§. 10. Eodem pacto à *Pleuritide* ſe præſervant Mexicani; dum enim à vento pulvis elevatur circa veſperam, nemo eſt, qvi facile in publicum prodire auſit, niſi forte in villis ab ejusmodi tædio liberis degat. *n*) Sed qva ratione in Indiis curentur, poſt *ſuppuratam pleuritidem* qvi *Empyici* fiunt, docet *Bontius*, *o*) ſcil. per Paracentheſin Thoracis, applicato prius inter qvartam qvintamqve coſtam ſupra diaphragma cauterio, eductoqve paulatim pure, donec ulcus mundatum rurſus conſolidandum ſit.

§. 11. Si *Lien, Epar* aut *reliqua viſcera* fuerint *obſtructa*, nemo eſt, qui non confugiat ad Aperientia, inter quæ potiſſimum excellunt Martialia, ab Americanis quoque utiliter cum cortice Ligni Gvajaci Braſilienſis mixta. Obiter autem moneo, hunc corticem *Ibiraée* diverſum eſſe ab eo, qui ad nos affertur, ſiquidem dulcis & aromaticus dicitur *Piſoni*, *p*) cum vulgaris ſit amarus, & ingrati ſaporis, qualis ex Hiſpania nova cum ligno adducitur.

§. 12. Adverſus *Tormina ventris, Choleramque* domeſtico præ cæteris medicamento utuntur Americani, *q*) nempe

---

m) *Willis Ph. Rat. P. II. Sect. I. c. 6.* n) Gottfried *Hiſt. Antipod. P. III. p. 608.* o) *Hiſt. Nat. & Med. L. II. c. 13. & L. III. Obſ. 5.* p) *Hiſt. Nat. & Med. L. II. c. 6. & L. IV. c. 18.* q) *Bont. H. N. & M. L. IV. c. 16.*

nempe pulvere Columbac. ſive ligni Aloes ad ℈j. Indi ligno Colubrino, *r*) quorum aliàs remedium adverſus dolores inteſtinorum vel ſimplices, vel cum Vomitu aut Diarrhœa conjunctos uſitatiſſimum eſt, inurere calcaneum pedis beneficio ſtyli candentis ferrei, qui pennæ anſerinæ craſſitiem habeat. *s*) Exiſtimo autem hujus cauterii ſimilem efficaciam eſſe quæ veſicatorii, v. g. in odontalgia vel cephalalgia brachio aut pone aures applicati, i. e. à dolore ſubitaneo ac magis exquiſito, per artem excitato, diverti naturam, atque ita non obſervari dolores alterius partis: *t*) interim materia peccans in corpore nec corrigitur, nec evacuatur debitè.

§. 13. Meliori conſilio egregioque cum fructu iidem utuntur Oryza in *Alvi fluxu & Dyſenteria, u*) quatenus ab iſtiusmodi alimento medicamentoſo Humorum Acrimonia inteſtina ſtimulans temperatur. Si opus ut abundans educatur Bilis, recipiunt Rhabarbarum, abſtergens primum, dein adſtringens non ignobile. Neque vero credendum eſt, extractum vel infuſum rhabarbari idem valere, quod pulvis ſolet, ſiquidem vis adſtrictoria hoc pacto non conſervatur legitimè; atque ideo nec mirum eſt, ſi rhabarbarum in decocto tamarindorum infuſum ſæpe non proſit, ſed & aliquando ægros in certam conjiciat perniciem. *w*)

§. 14. In *Calculo renum* aut *veſicæ* quamvis lapidem frangentia ſibi vix quisquam promittere queat, dantur tamen, quæ illius incrementum inhibent, ſi modo ægrorum diæta vivendique ratio conſveta non reluctetur; tum enim natura ipſa paulatim minuit

r) *Garcias ab Orta L. I. c. 44.* s) *Thev. Itin. P. III. L. II. c. 10. Tavern. Itin. P. I. L. V. c. 15.* t) *Hippocr. Sect. II. Aphor. 46.* u) *Theven. loc. cit.* w) *Bontius L. II. c. 3.*

it propellitque hoſtem ſibi moleſtum. Saltem de ligno Nephritico *x)* certum eſt per experientiam, ejus infuſum quamvis inſipidum ſit, contra hunc affectum optimo cum ſucceſſu fuiſſe propinatum frequentius, ſed dolendum, rariſſime genuinum haberi poſſe album, qûod ex Hiſpania Nova petimus, ſed plerumque ſubſtitui ſpurium obſcurioris coloris ex Braſilia. *y)* Qvid ergo circa magis Acria & Corroſiva ſolliciti ſumus? cum & aqvæ potus, ſed purioris, in hoc paſſu ſit utilisſimus, qvalem Niloticam expertus in ſeipſo eſt *Proſperus Alpinus*. *z)*

§. 15. Qvomodo *Herniis* mederi ſoleant, ubi vulgatisſimæ ſunt, ſatis expoſuit *Thevenot*, nempe in *Sarcocele* tuto reſcindi Tumorem p. n. teſticulo adnatum: *a)* in *Hydrocele* facta ſaltem inciſione levi, aqvam educi omnem. *b)* Interea non negligitur uſus internorum convenientium, *c)* Aperientium puta vel Deſiccantium, inprimis ubi Aqvoſum Scroti Tumorem Hydrops univerſalis concomitatur: tum enim & Lac Camelorum locum habet, qvod ad menſuram unam qvotidie per tres ſeptimanas potum, tanqvam certiſſimum Hydropis Remedium deprædicat *Tavernier*. *d)*

§. 16. Aliàs Lactis etiam bubuli uſus in *Arthritide* notiſſimus eſt, ſiqvidem peculiarem ea de re tractatum inter cæteros edidit *Greiſelinus*. *e)* Qvid? qvod plures exiſtunt, ut verbis *Alpini* *f)* utar, qvi vini uſu omnino omiſſo, aqvam freqventantes in potu, à Podagra aliisqve multis morbis præſervati ſunt. Verum apud qvampluri-

mos

x) *Monardus Hiſt. Simplic. cap. 27.* y) *deſcribit hoc unà cum genuino Wormius in Muſ. L. II. cap. 18.* z) *de Med. Ægypt. L. I. cap. 12. p. 21. b.* a) *Itin. P. II. L. I. c. 9.* b) *P. I. L. II. c. 80.* c) *Piſo H. N. & M. L. II. c. 7.* d) *Itin. P. I. L. I. c. 11.* e) *Miſc. N. C. Ann. I. Obſ. 141.* f) *de Med. Ægypt. L. I. c. 12. p. 22.*

mos potior eſt ratio conſvetudinis, qvam ſanitatis. De Moxæ Sinenſis viribus in ſedando *Podagræ* dolore, *f*) jam nihil dicam; qvi enim in locum ejus ſurrogare Goſſypium nitratum ad imitationem *Hagendornii*; *g*) vel Ranunculi acris folia ex conſilio *Dolæi*, *h*) vel Funem igniarium voluerit, exemplo Turcarum; *i*) parum aberrabit à ſcopo, ex cauſis §. 12. dictis.

§. 17. Sed pedum tumor, qualis Indorum, ex prava conformatione natus, nullam admittit curam, imo nec poſtulat adeo, cum cætera ſanus ſit homo, ipſumque crus inter ambulandum ne quidem impediatur. *k*) Præſervantur autem extrema contra vim frigoris beneficio integumentorum ſufficientium ut notum eſt; accedente inprimis motu, unde admodum mihi arridet Grœnlandorum inventio, qvi qvotiescunque ſedent, Cylindrum quendam ligneum ſub pedibus indeſinenter circumvolutant, ne, ſi qviescant membra, necentur. *l*)

§. 18. Optimum tamen eſt adverſus Aeris injurias, ſi nihil obſtet, procul diſcedere: nam & hoc ſvadendum in *Peſte*, ſi aër veneno infectus ſit, & quod in Endemica Turcarum potius quam Epidemicâ fieri ſolet. Et qvandoquidem in Aſia æſtivo tempore inter Manſilum & Guratam Indorum ventus peſtilens, *Samiel* dictus, ſpirat, *m*) non male agunt, qui periculum hinc imminens ut effugiant præ itinere terreſtri, viam eligunt per fluctus etiam longiorem, ſed magis tutam. Nam & eandem ob cauſam Hiſpani, quondam in America è Peru in regnum Chili per montes

E valles-

---

f) *Wilh. ten Rhyne Diſſ. de Arthritide p. 94. & paſſim.* g) *Cynosbatologiæ L. II. c. 2. art. 5. p. 74.* h) *M. N. C. D. I. Ann. IX. Obſ. 128.* i) *Theven. P. I. L. I. c. 29.* k) *Ind. Or. P. II. c. 15.* l) *Capel Deſcript. Septentr. P. II. c. 2.* m) *Theven. Itin. P. I. L. I. c. 12.*

vallesque profecti, *n*) hodie navibus per mare pacificum vehuntur, ne ab aere inibi lethifero, uti antehac ſæpius factum, intereant.

§. 19. In Cura *Febrium Ardentium* non diſcrepant Indi à noſtra medendi methodo; etenim ſi opus & venam ſecant, & humores pravos evacuant, & temperant, & Soporifera denique adhibent. Sangvinem autem mittunt omni diei noctisve hora inciſis venis, vel cucurbitulis corneis, præmiſſa ſcarificatione, applicatis. *o*) Evacuantur item Radice Ipecacuanhæ, Fructibus Anda, vel Ricini Americani majoris & minoris ſemine. Inprimis ad remedium quoddam Evporiſton, ex aqua fontana, pauco ſaccharo, ſuccoque limonum acerrimorum, ad conſiſtentiam mellis inſpiſſato confugiunt tanquam ad ſacram anchoram, nec malè. Ubi vero vigiliæ perpetuæ doloriſque vehementia urgent, ſomnum conciliant nunc per interna, nunc per externa varii generis, Urucatu, Carduum littoralem. &c.

§. 20. Qvæ *Acrimoniam Sangvinis Scorbuticam* corrigunt, varii ſunt generis, ſiquidem alia videntur magis convenientia ſeptentrionalibus, alia his, qui loca inhabitant calidiora. Illis uſitatiora ſunt Acria, *p*) Cochlearia,

n) *Acoſta in Americæ L.III. c.9. & Linſchott. Amer. Part. IX L.III. c.9.* o) *Piſo H N. & M. L. II. c. 1.* p) *Tales plantarum ſpecies in quacunque regione creavit Deus, quales hominibus & animalibus ibidem natis, temperatura convenirent, quod comperimentis ſæpenumero probatum eſt, ita ut ex ſola plantarum naſcentium frequentia animadverti poſſit ferè, quibus morbis popularibus qualibet regio ſubjecta ſit. Ita apud Danos, Friſios, Hollandoſque, quibus Scorbutus frequens, iſtius quaſi proprium medicamentum Cochlearia ſcil. copioſè provenit. Ger. Mercator in Atlant. Maj. fol. 21.*

ria, *q*) Naſturtium, Rad. Armoraciæ, & Amara ſimul, Trifolium fibrinum, *r*) & Beccabunga. Qui vero æquatori propiores ſunt, rectius utuntur Acidis, Acetoſa, *s*) ſucco Citri & Aurantiorum, prunis acidis, *t*) vel adſtringentibus, quo nomine laudatur Herba Britannica *Plinio*, *u*) quam peculiari libro expoſuit *Abrah. Muntingius*.

§. 21. Ubi *Lues Venerea* graſſatur, ibi quoque remedia non deſunt familiaria. Certe America potiſſimum in Hiſpania Nova Lignum fert Gvajacum, *a*) in Florida & Braſilia, Corticem, Lignum & Radicem Saſſafras, *b*) in Honduras, Rad. Sarſaparillæ *c*) optimam: Aſia & quidem ex regno Sinenſi ſuggerit Rad. Chinæ *d*) nobiliorem, ex Coromandel Lignum ſantalum rubrum, ex Inſula Tymor ſantalum flavum albumque. *e*) Quæ omnia medicamenta egregia nunc etiam in Africa *f*) & Europa notiſſima & uſitatiſſima ſunt ad curam illius peſſimi affectus.

§. 22. Sicuti autem *Elephantiaſis* à victu pravo communiter producitur, ita viciſſim per Diætam laudabilem non parum corrigitur; inventum tamen adverſus hanc alias pertinacisſimam calamitatem remedium fuit, & quidem caſu. *g*) Cum enim vipera forte in lagenam

 vino

q) *Ind. Or. P. III. p. 211.* r) *Sim. Paulli in Quadrip. Botan. Claſſ. II p. 157. & Claſſ. III. p. 217.* s) *hanc utiliter miſceri cum cochlearia egregia teſtatur Obſervatio Th. Bartholini. Act. Med. Vol. I. Obſ. 9.* t) Gottfried *Hiſt. Ant. P. II. p. 393.* u) *Hiſt. Nat. L. XXV. c. 3.* a) *Nic. Monardus ſimpl. Medicam. Hiſt. cap. 20.* b) *Piſo H N. L. IV. c. 18.* c) *Alpinus de plantis Ægypti c. 43. & Veslingius in Obſerv. ad hoc caput p. 78.* d) *Chriſtoph. Acoſta Aromat. Libr. c. 29.* e) *Garcias Aborta Hiſt. Arom. L. I. c. 17.* f) *Aug. Casſiodor. in Deſcr. regn. Congo c. 7.* g) *Præter hoc exemplum adhuc alia vide in Galeni Iſagoge cap. 12. de ſubfigurat. Schenckius L. VI. de Elephantias. Obſ. I. Suctu linctuque ſerpentum*

vino plenam odorato illapſa eſſet, isque potus ab aliis pro venenato habitus, lepra correpto exhiberetur, factum eſt, ut paulo poſt tota cutis quaſi cruſtacea ſecederet, ægerque reſtitueretur perfectè. Ab eo tempore nemo eſt, qui non viperis utatur, ad extingvendum hunc peſſimum morbum. Ut nihil dicam de Radice Arboris Malabaricæ Moringæ, notisſima Indis pro tali ſcopo. *h*)

§. 23. *Vermes* ſive *Dracunculi*, quos in Gvinea *Ickon* appellant, quo pacto educantur è corpore, cum omnibus circumſtantiis requiſitis expoſuit *O. Dapper*. *i*) Vix enim attingunt eos ante, quam ſe ipſos prodant, & prævia puſtula exitum per cutem quærant, tum vero ſenſim extrahuntur, quotidie ſcil. quantum absque violentia licet, ligneo cuidam bacillo circumvolvendi, ne retroeant, donec toti egresſi fuerint, ulcusque conſolidari queat. Inſtrumenta huic rei commoda, vide in *Velſchio* *k*)

§. 24. *Viperarum morſus* equidem olim ſanabant aliter; erat enim in Hellesponto genus hominum, quos Ophiogenes vocabant, *ſerpentum ictus* contactu levare, manuque impoſita extrahere Venena ſoliti, *l*) & in Africa gens Pſyllorum virus è vulnere labiis exſugentium. *m*) Hodie Lignum Colubrinum in Inſula Ceylon varii generis colligitur pro Antidoto. *n*) In Diu autem Regni Guſurate in Aſia lapis conficitur Cobra ex radicũ cineribus ac certo cujusdam Terræ genere, *o*) qvi virus omne vulneris, non modo

tum in Caverna dicta La Grotta delli ſerpi curari Elephantiacos refert Jonſton. de Serp. p. 6. h) *Chr. a Coſta de Arom. c. 35.* i) *Afric. p. 462.* k) *de Vena Medinenſi Cap. 12. p. 310.* l) *Plinius Hiſt. Nat. L. VII. c. 2.* m) *Cornel. Celſus L. 5. c. 27.* n) *in horto Malabarico delineatum Part. VIII. Tab. 24. p. 47. & à Garcia Aborta Aromat. Hiſt. L. I. c. 44.* o) *Terra ejusmodi venenis adverſa creditur Hiberniæ, quâ etiam conſperſi*

modo à viperis & animalibus venenatis, ſed etiam telis inflictum imbibit. *p*)

§. 25. *Scorpionibus*, teſte *Plinio*, *q*) adverſatur inſigniter Raphanus, itaque ſemen ejus præclarum contra venena, cum modo laudatis non incongruè miſcetur. Alii Scorpionem enecant, imponuntque contuſum parti affectæ, aut inungunt ol. Scorpionum. Tutiſſimum autem eſt, ferro candente quodammodo inurere partem læſam, & poſtmodum remota eſchara, affuſoque ol. Scorpionum, denuo applicare cauterium. *r*)

§. 26. Ita enim *Puncturam Tarantularum* ruſtici Romani curant Scarificatione affigendo cucurbitulam. *s*) Qvid Muſica valeat, nempe amentes ad ſaltationem inſatiabilem invitans, notum eſt; crediderim tamen plus tribuendum eſſe ſudori inde largiter provocato, qvam elegantiæ toni. *t*) In Perſia vero Lac copioſius propinant ægro, usq; dum accedente motu quodam vertiginoſo, vomitu reddatur, atqve ita liberari eum à veneno exiſtimant. *u*)

§. 27. Deniqve damnum, qvod *Americana inſecta pulicibus ſimilia* inferunt, non difficulter declinare licet, ſaltem calceis tibialibusqve muniendo pedes, aut etiam lavando, *x*) vel inungendo oleo ex immaturis glandibus, qvi pomis Acaju adnaſcuntur: alii Lachrymam flavæ arboris Camacari admovent malo; gens nautica vero picis navalis vel piſcium pingvedinis fœtore fugant eadem atqve enecant: at ſi nihilominus irrepſerint, ſtatim eru-

 enda

---

conſperſi Serpentes exanimari perhibet Jo. Jonſtonus H. N. de Serp. L. I. Tit. I. p. 5. p) *Thevenot Itiner. P. III. L. I. c. 18.* q) *Hiſt. N. L. 20. c. 4.* r) *Dapper in Aſiæ P. I. de Regno Mogol & Indiis. p. 239.* s) *Th. Bartholinus Hiſt. Anat. C. VI. Hiſt. 35.* t) *Athan. Kircherus Art. Magn. L. III. P. 8. c. 2. Matthiol. in Diſc. L. II. c. 75.* u) *Olear. Itin. Perſ. L. IV. c. 35.* x) *Amer. P. IV. c. 29.*

enda veniunt, ne ſcintillula hæc inſuper habita in longe majorem flammam excreſcat. *y*)

§. 28. Hæc ſunt L. B. quæ in medium proferre hac occaſione volui, ea ut in meliorem partem interpretari velis, eſt quod obnixe rogito. DEO autem T. O. M. humillimas decerno gratias pro hactenus clementer conceſſis viribus: Benedicat idem Divinum Numen porro ſtudiis meis factisque in ſui Sanctiſſimi Nominis Gloriam!

TANTUM.

---

y) *Piſo H. N. L.V. c. 12.*

Αὐτοκασίγνητε φρεσὶ δαὴς μῆτιν ἐπειὴ,
Καὶ σπουδῇ πινυτήν τε ἐπιφροσύνην τ' ἐνοή-
σας,
Ἠδ' ἐπεὶ ἀλλοδαποὺς φθόγγους, γλώσσας τ' ἐδι-
δάχθης,
Ἐξ οὗ ἧς παιδνός τυ νέος τ' ἔτι νήπια εἰδὼς,
Ὑστάτιον μαθέμεν μάλα τοι φρεσὶν εὔαδε γνῶ-
σιν
Κείνην, τήν τε πάλαι καλῶς ἔγνωκε Μαχάων,
Φὼς, Ἀσκληπιοῦ υἱὸς, ἀμύμονος ἰητῆρος,
Καὶ Ποδαλείριος, Ἱπποκράτης ἠδὲ Γαληνός,
Ἠδ' ἄλλοι πάμπολλοι ἔτι προφερέστατοι ἀνδρῶν.
Καί τι μάθης, ταύτην εἰς ἡμέραν, εἰνὶ ἐκείνῃ,
Ἣ μὲν ἐνωπιδίως τε ἀειφραδέως τε διδάσκει
Ἠδὲ φίλη σπουδὴ, τὴν ἰδρείῃσι νόοιο
Εὖ καὶ ἐπισταμένως ἐτέλεσσας περίφρονι θυμῷ;

Καὶ

Καὶ νῦν ἀνδράσιν ἢ πινυτοῖς πυκά τε φρονέουσιν
Ἠδ' εἰς γιγνώσκειν καὶ ἐτάζειν ἐγγυαλίζεις.
Μείλιχος Ἀθάνατος δώῃ ἵν' ἀνάκρισις αὕτη
Σοὶ τιμὴν κῦδός τε καὶ ἄσπετον αἶνον ὀπάζοι
Μνημοσύνην θ' ἵνα τ' ἦσι καὶ ἐσσομένοισι ἀοιδὴ,
Καὶ μὴ ἀϊστωθείη, ἀτὰρ μένοι ἤματα πάντα,
Ὡς εἰ ἀνηλείπτοισι τύποις γεγραμμένον εἴη.
Ἡμετέροις δὲ τοκεῦσ' αἰδοίοις, καὶ ὄχ' ἀρίστοις,
Ἀθάνατος τοὺς δηθὰ μετὰ ζωοῖσι φυλάσσῃ
Μακρήν θ' οἷς αἰὼν, ἐπί τ' ἤμασιν ἤματα θήσῃ,
Ἡμῖν εὐφροσύνη γλυκερὴ ἰδὲ χάρμα γένοιτο,
Γηθήσαι δέ τε θυμὸς ἐνὶ στήθεσσιν ἰανθείς.
Καὶ ἱκνούμενος αὐτίκ' ὑπότροπος οἴκαδ' ἄνουσος,
Δηθὰ ἀποπλαγχθεὶς τηλοῦ τ' ἀπὸ πατρίδος αἴης,
Μητρὸς σῆς ἀγαπητῆς πατρᾶσιν ἀμφοτέροισιν,
Εἰνὶ Μαχαονίῃ τέχνῃ δύνῃ ἰσοφαρίζειν,
Πολλοῖς καὶ πλείστοις ζωγρῆς κεκαφηότα θυμὸν
Τοὺς δ' ἰησάμενος σφιν ἀδευκέα πότμον ἀμύνων
Μὴ ἄλλως σφέας, ὦκα τέλος θανάτοιο κιχείη,
Ἀλλὰ γένοιτο ἀεὶ μᾶλλον νούσοιο ἐρωή,
Ἠδὲ δύνανται δηθὰ φίλης αἰῶνος ἐπαυρεῖν,
Καὶ ἀγαθὸν ζώειν βίοτον θαλίῃ ἐνὶ πολλῇ.
Καὶ οὕτω σε μάλιστα φιλῶσ' ἄνθρωποι ἅπαντες
Ἡμὲν νώνυμοι, τοῖσιν γένος ἐστὶν ἀφαυρὸν,
Ἠδ' ὅσσοι κλειτῆς γενεῆς τε καὶ αἵματός εἰσι
Ἀμφότεροι τ' ἀναμὶξ ἀφνειοί τ' ἠδὲ πενιχροί.

Καὶ

Καὶ εὖ σοι φρονέοντες ἀεὶ οὕτως ἐρέωσι
Τῶδε φιλοφροσύνῃ, χάρις Ἀθανάσιο τ᾽ ὀπηδοῖ,
Τῷδ᾽ ἐνὶ οὐνόματι κράτει δέ τε Ἀθανάσιο,
Οὐρανὸν ὃς ποίησεν, ἰδὲ χθόνα πουλυβότειραν,
Εὐχόμεθ᾽ εἰρήνην τε καὶ ὄλβια πάντα γενέσθαι
Τὸν δὲ φυλάσσῃ Ἄναξ ἢ ἔνθ᾽ ἢ ἔνθα κιόντα,
Εἴ τε που ἐξέλθῃ, εἴτ᾽ οὖν ποθὲν οἴκαδ᾽ ἵκηται.
Ἠδὲ σὸν αἰνεῦντες κῦδος τε καὶ οὔνομα ἐσθλὸν
Καὶ νῦν, καὶ μετέπειτα διαμπερὲς ἤματα πάντα,
Ἦ κε ἀοίδιμον ἦσι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι,
Οἳ τόδ᾽ ἔπειτ᾽ ἐρέουσι καὶ ἀνδράσιν ὀψιγόνοισιν,
Ὀψίγονοι δ᾽ ἑτέροισι, καὶ ὀψιγόνων ἔτι παῖδες,
Καὶ παῖδες παίδων τοί κεν μετόπισθε γένωνται.
Πάσῃσιν γενεῇσι διαμπερὲς, εἰσόκ᾽ ἔῃσιν
Ἠέλιος φαέθων τε, σελήνη τε πλήθουσα.

Fratri *κασιγνήτῳ* & longe amantiſſimo
gratulabundus pangeb.
Jenæ

Elias Jacobus Veielius,
Phil. Stud.

FACULTATIS MEDICÆ
IN
ACADEMIA LIPSIENSI
p. t.
Pro-Cancellarius,
D. JOHANNES Bohn/
Therap. Prof. Publ.

L. S. D.

ATmoſphæram Valetudinem noſtram diverſimodè moderari, i. e. ſanitati modò proſpicere, modò variis Affectuum præternaturalium generibus occaſioni exiſtere, res ipſa loquitur, nec ullum mihi, qui Experientiæ huic ſubſcribo, litem de hoc aſſerto mot[illegible]um confido. Imprimis verò evidens hoc eſt in Morbis communibus, ſive Vernaculi, ſive Populares vel Epidemici fuerint: utpote quos Aër circumfluens frequentius producit ac fovet, enormiter exaltat, aliquando etiam ad remiſſiorem usque gradum temperat. Et quidem cuncta hæc præſtat per diverſam ſuam habitudinem ad corpus noſtrum; i. e. qua hujus fluida imprimis afficit atque immutat: quamvis in relatione hac ſpecialius & à priore determinanda non leves interdum à Doctoribus, magnæ alias eruditionis ac peritiæ, committi errores, in propatulo ſit, ac, ſi Inſtituti ratio hoc ferret aut concederet, infinitis caſibus evincerem. Loco plurium in præſentiarum mihi ſit dogma diverſorum Loimographorum, Antiquorum non minus ac noſtri ævi, *Fernelii* v. g. *Foreſti, Jul. Palmarii, H. Saxoniæ, Quercetani, Sennerti, Diemerbrœckii, Hodgeſii* & *Thomſoni*, qui

in cauſis Peſtilentiæ recenſendis aëris venenoſitatem ſeu fluidi hujus venenum ſubſtantiale omnium frequentiſſimam & tantum non ſolitariam accuſant: qualia etiam inquinamenta deleteria ut ipſi detergant, non tantum in viis publicis ignes luculentos ac luſtricos accendere jubent, ſed ædes quoque & earum cubicula totidem ſuffimigiis acetive adſperſionibus expiare, magno conatu allaborant, qui prophylaxi peſtis tradendæ operam navarunt. Quorum tamen argumenta ſatis tenera, utut præjudiciis formandis hactenus ſufficientia, vix reprimere poſſent, quæ contra idem dogma penes me concepi, dubia, aut concitarunt potius nonnulla Amſtelodamenſis, Noviomagenſis, Londinenſis & Noſtratis nuperæ Peſtis phænomena: quæ publice exponere eò minus vereor, quod *Mercurialem* ac *Platerum* jamdum de hac Scholarum ſententia ambigere obſervem; quamvis horum dubitandi rationes per omnia haud meas faciam, aut illis ſolis vix innitar.

In ipſo autem limine præmoneo, me minime adſtipulari *Hippocrati*, nec cæteris, qui veræ peſtis cauſam ſolitariam aëris anomaliam ſibi cupiunt. Quatenus, ut ejusmodi obſervationum taceam, quibus conſtat, Londini, Amſtelodami ac in aliis civitatibus vaſtioribus atque populoſioribus Peſtem nonnunquam contingere haud epidemicam, ſed ſporadicam tantum, & ex tot incolorum millibus vix unum alterumve intra annum corripientem. Qualeque aliquando in pago

quc-

quodam Geldriæ, Bemmel dicto, teſtatur *Diemerbræck de Peſte obſ. 120.* ubi perhibet, quendam Menſe Anni 1638. Auguſti ubi tota aliàs Geldria hujus mali ignara, hac lue correptum fuiſſe, cum diverſis carbunculis, adeò contagioſis atque pernitioſis, ut non tantum ægrum brevi è vivis ſuſtulerit, ſed ipſum Autorem, tanquam Medicum illius curam gerentem, ſimili labe affecerit. Peſtis epidemicæ principium frequentius à ſolo contagio hujusque ſatis evidente ratione ſeu influxu dependet, & per ſolum hoc aliquandiu in principio, annuentibus etiam illis, qui theſin Scholarum propugnant, ad plures propagatur. Quod ſi pro- in Experientia prolixior evincit, primordia & radicem peſtis ſub contagio latitare, ita ut hoc, ex duabus v. g. ædibus emanans, quinque vel ſex aliis contaminandis ſufficiat: quid impedit, quominus ſex hæ earumve inhabitatores horumque utenſilia duodecim, quindecim vel pluribus aliis familiis propaginem Loimicam, rapido ſatis motu, concedere queant, ſicque continua quaſi ſerie, ſine ullo aëris vel alterius rei virulentæ interventa, traducatur per maximam urbis partem dira Lues. Quorum illud ne gratis ediſſerere videar, provoco ad *Johannem Caſtellum de Peſte* aſſerentem, quod ejus ſeminaria citra aëris vitium provenire queant, & exemplo peſtis, Auguſtanis Anno 1607. funeſtæ, hoc confirmantem. Provoco ad Peſtilentiæ, Amſtelodamo aliisque Bataviæ civitatibus Anno 1664. exitioſæ, primordia clandeſtina, qualia non tantum ipſemet, Lug-

A 3 duni

duni Batavorum, Studiorum gratia tunc commoratus, hincque ad Civitatem illam interdum excurrens, mihi relata recordor, ſed ab iis, qui de Morbo hoc commentati fuerunt, commemorata legimus. Scilicet illam fato hoc irrepſiſſe, quod ſub declinatione Anni 1663. naves quædam ex Smyrna & Algeria, quibus in locis peſtis tunc immaniter graſſabatur, goſſypio inter alias merces onuſtæ intra urbem hanc imprudentiùs admiſſæ fuerint, quali merce pariter, cuſtode fomitis peſtiferi fideliſſimo, ac ab advenis ſimul peregrinis, inquinamento hoc contaminatis, malum primo paucis ædibus tantum ac hoſpitiis, hinc toti Civitati, illatum fuit. Provoco itidem ad Peſtis Londinenſis ultimæ originem, explicatæ ſimilem, qualem *Hodges*, ubi hiſtoriam ejus tradit, amplisſima teſtimoniorum autoritate confirmatus, ex Hollandio trajectitiam aſſerere non dubitat, mercibus nempe & ſub harum tegmine Contagio, ex provincia illa, in qua anno proximè elapſo ſtragem adeò ingentem ediderat, advectis. Et quem fugit Dresdenſium ac quod Nos cum illis commune Anno 1680. experiebamur, fatum funeſtum ſatis? quale pariter Aëris nec putredini, nec virulentiæ, nec impuritati ulli, ſed mero contagio hujusque fomitibus illos ac nos debere, in vulgus innoteſcit & ex certiſſimis indiciis atque relationibus reminiſcimur. Ac ſi denique Cayri, teſte *Pr. Alpino 1. de Medic. Ægypt. cap. 15.* peſtis fere perpetua obſervatur, & quidem non ob pra-

vas

vas exhalationes aërem intoxicantes, ſed potius ob contagium, quod non tantum incolæ illius ſibi mutuo inſpirant, ſed forinſecus quoque, ex Syria, Græcia & Barbaria aliisque locis, peſtis tyrannidi frequentius expoſitis, recipiunt. Quibus accedit remedium illud ſuſpenſivum ſeu prophylacticum politicum, quo nimirum peſte infecti ſtatim extra urbes ad Noſocomia ſimiliaque loca remotiora deferuntur, eorum ædes occluduntur ſicque illi ab amicorum ſanorum conſortio ac frequentatione ſecluduntur, quod ſub juſto & congruo moderamine Reipublicæ proficuum maximè obſervatur, contagii nempe peſtilentialis diſſeminationem latiorem inhibens ac non raro omnimodè extingvens: cujus nihilominus adornatio atque uſus omnimode fruſtraneus foret, ſi aërem ſemper ac imprimis illius fomitem nobis perſuaderemus. Unde quamvis ejusmodi contagium tractu temporis, ſi ex ſcintilla exigua in luculentam ac depopulantem magis exardeſcat flammam, atmoſphæram cujuslibet domus privatam, hinc plateæ, vicus ac urbis forſan aliquando totius, adeoque tandem communem magis, occulto peſtilentiæ ſeminario inquinare prompte concedam, & proin aërem aptiſſimum miaſmatum peſtilentialium fomitem evadere palam ſit, quo mediante non minus, ac per morbo hoc infectos, horum veſtimenta ſupellectiliave, exitium hoc particulare & uni alterive duntaxat familiæ domeſticum ſe latius & ad vicinos atque concives

expandat: aliquod nihilominus venenum ſeu atomos noſtro corpori tota naturâ hoſtiles ſeu peſtiferos in toto aëris ambitu ſeu atmoſphæra civitatis aut provinciæ communi, ſive in hac generatum, ſive à cœlo aut terra immiſſum atque exceptum, tanquam cauſſam peſtis primitivam & radicalem ut ideo concipiamus vel admittamus nihil urget; ſed probabile fit, morbum illum hujusque rabiem à ſingulorum potius contagio, minime à communi aëris vitalis labe, pendere. Licet nec illud inficiar unam hujus fluidi ambientis diateſin altera huic ſingulorum contagio excipiendo, fovendo & explicando, ſeu intendendo aut determinando aptiorem exiſtere, aliam contra & propitiorem cœli faciem illud compeſcere vel omnimode extingvere: ut ſub aëre fervidiore aut tepidiore ſimulque uliginoſo hujus ferocia exacerbeſcat, ſub rigoribus hybernis utplurimum remittat ac evaneſcat; perinde ac ſub tempeſtate humidiore pulvis pyrius aut quodlibet fomitis igniarii genus ſcintillam ex ſilice excuſſam non facile excipiunt, & peſtis Cairi Ægyptiorum, utcunque in principio valde ſæviat, ſub Nili inundatione tamen diſparet, recrudeſcit ejusdem aquis refluentibus. Quod quidem in peſte moderanda directorium ab illa ſui textura aër habet, qua aliàs vitalitati noſtræ præeſt, eam perpetuat, aliquando etiam præcipiti ſatis impetu huic turbas movet, imò obicem lethiferum ponit.

Ipſum E. aêrem, niſi in quantum à peſte decumben-

ben-

bentibus vel immediate, vel mediatè, inficitur, & peſtifer evadit, cædis hujus inſontem declararem, quod primò ſine ejus notabili vitio & ſub cœli ſtatu ſalubri maxime, à ſolo contagio immediate concitetur morbus hic popularis, propagetur etiam per hoc evidenter, prout prolixius jamdum declaravi: ſecundo nulla ſuppetat ratio, per quam hujus veneni ſeminarium univerſale, per aërem hinc inde diſperſum, non ſtatim ſub primo exordio impetuoſius in plures civitatis aut regionis incolas debachetur, ſed hæc vel illa tantum individua & minorem civium partem rapiat. Neque enim ſolvunt hoc argumentum, quibus ſuum dogma de virulentia aëris primordiali confirmare contendunt hujus Aſſertores: quaſi atmoſphæra non æqualiter ac quoad ſingulas ſui partes contaminata ſit, nec cuncta ſubjecta æque invadere aut ſubigere queat, ob idioſyncraſiam nempe eorum peculiarem & individuale robur renitendi his præ illis potentius, i. e. juxtà *Hippocratem*, *non eadem omnibus ſint commoda atque incommoda*. Quippe eo ipſo, quo fermentativum & ſui admodum multiplicativum toxicum hoc aëreum concipiunt, atque ex numero ægrorum & obeuntium increſcente cæteris paribus non adeò abſurde inferunt: ambiguum manet, cur non majus aëris expanſum, ſed partes ſaltem exiliores ac rariores ſeu diſſitæ magis, deleterium hoc fermentum recipiant, i. e. cur inquinamenta illa, per fluidum adeo tenue & nunquam quietum lata,

tantas hujus intercapedines vacuas & indemnes relinquant, proin non plures in aëre degentes, ac frequentius penes nos ſit, afficiant. Multo minus ſubjectorum ſeu corporum diſparitas veneni atmoſphærici, ſi datur, ingruentiam declinabit, aut admittet: quod venenorum violentiorum hactenus notorum univerſalis maxime obſervetur activitas, quam fœmina non minus, ac mas, robuſtus ac infirmus, ſanus ac valetudinarius, pituitoſus pariter ac bilioſus admittunt, nemoque, cujus interiora illa ſubeunt, ab hac immunis erit, ſed quamvis non omnimode eadem, ſimilia tamen, ſymptomata, eaque atrociſſima & utplurimum lethalia, experietur quilibet, i.e. Napello, Aconito, Arſenico, Mercurio ſublimato ſimilibusque intoxicatus, cujuscunque texturæ & conſtitutionis, enormiter conturbabitur, ſi non interficietur. Atque hoc quia eorum præſtant ſingula in minore quantitate, neque in ullius corpore ſibi contrarium offendunt: precarium ſatis videtur effugium, quo communiter utuntur pro ſeminarii peſtilentis aërei, quod fingunt, univerſali in omnes, aut plures ad minimum, ferocia deliniendo. Adeo ut *Diemerbrœck*, dum *l. 1. cap. 4.* ſphæræ peſtilentialis, Noviomagenſibus fatalis, amplitudinem, per quam quosvis indiſcriminatim adoriebatur lues, ab æquali magis ejusdem loci aëris, ſive ædium infectarum, ſive liberioris & publici, infectione derivat, ſui immemor videatur, quod in *ejusdem capitis annot. 1.* Aves & Canes

do-

domeſticos præ reliquis, ejusdem alteriusve generis brutis, malum hoc cum Dominis ſuis commune ſuſtinuiſſe dixerat.

Prolixius argumento huic immorari vetat prima ejusdem occaſio, quam ſuppeditabat *Vir Juvenis Nobiliſſimus atque Clariſſimus*, Dn. SAMUEL VEIEL, Ulmenſis, per Diſſertationem Inauguralem, *de Morbis Endemiis* conſcriptam, de morbis nempe, quorum cauſa frequentior & principalis maximè Aêris conditio morbifica æſtimatur. Idem hic eſt, qui poſtquam in Gymnaſio patrio, ſub cura & induſtria Virorum eruditiſſimorum, animum per literas humaniores ac artes liberales ad ſublimioris generis Studia præparaverat, ad Philyream noſtram ſe recipiens, in hac Artis Medicæ fundamentis addiſcendis indefeſſam, per aliquot annos navavit, & in Academia Lugdunenſi pariter atque Ultrajectina magis magisque excoluit operam. Atque hoc quidem, ſub Benedictione Divina cum ejusmodi fructu, ut elapſo anno profectus ſuos theoreticos in tentamine, ut vocant, pro *Baccalaureatu* nobis abundè comprobaverit, ſuperioribus verò menſibus practico quoque ſeu rigoroſo Examini perquam modeſtè ſe ſtiterit. In quo cum pariter Studiorum ſuorum quam accuratam rationem reddiderit, eorum præmium ac teſtimonium, quod petiit, *Licentiam* nempe, ſuo tempore *Gradum Doctoris* aſſumendi, Gratioſiſſima Noſtra decrevit Facultas, *Craſtina die hora undecima*, poſtquam modò indigitatas theſes ex Cathedra pu-

publica defenderit, in *Auditorio Philoſophico Majore*, exhibendum, & quidem me interprete, cui ad ſubmiſſam Facultatis denominationem *à Reverendiſſimo, Sereniſſimo atque Celſiſſimo Principe ac Domino*, **DOMINO CHRISTIANO**, Duce Saxoniæ, Juliæ, Cliviæ, Montium, Angriæ & Weſtphaliæ, Poſtulato Adminiſtratore Epiſcopatus Martisburgenſis, Landgravio Thuringiæ, Marchione Miſniæ & utriusque Luſatiæ, &c. &c. Cancellario Noſtræ Academiæ perpetuo & unico, *Domino Noſtro Clementisſimo*, *Procancellarii* munus ad hunc Actum demandatum fuit. Cui Panegyri ut Magnificus Academiæ RECTOR, Utriusq; Reipublicæ Moderatores & qui Noſtris ac Domini Candidati ſtudiis favent, interſint, ſicq; Affectum Nobis ſuum declarent, quam officioſiſſime rogo, pro hoc favoris genere, redhoſtimenti loco, à me & Facultate Noſtra, perinde ac à Nobiliſſimo Domino Candidato, certo ſibi pollicentes ad quamvis occaſionem Officia ac Studia paratiſſima. P. P. Lipſiæ. d. 3. Junii 1694.

Typis CHRISTOPH. FLEISCHERI.